

Ömür yolu məşəqqətlərdən keçən saz-söz ustası

Bu il ustad aşığılarımızdan Əsəd Rzayevin (1874–1951) anadan olmasının 150 illik yubileyidir. Saz-söz sənətimizdə öz dəst-xətti ilə seçilən aşığın bədii yaradıcılığı ilə yanaşı, maraqlı həyat hekayəsi var. Onun ömür yolu və yaradıcılığı haqqında Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin (AAB) sədri Əməkdar elm xadimi, professor Məhərrəm Qasımlı ilə həmsöhbət olduq.

Dədə Ələsgərin güvəndiyi şeyirdlərindən biri

“XX əsr Azərbaycan aşığılığında çox nəhəng simalar var. Bu sırada öndə duran aşıqlardan biri də Əsəd Rzayevdir” deyərək başlayan AAB sədri qeyd edir ki, Göyçə mahalının Böyük Qaraqoyunlu kəndində anadan olan aşiq Əsəd bir müddət sonra Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndində məskunlaşıb. Elə burada ömrünü başa vurub.

Aşiq Əsədin özündən 10 yaş kiçik qardaşı Məhəmməd Rzayev də bu sənətin nümayəndəsi olub. Ona aşiq sənətinin sirlərini məhz qardaşı Əsəd öyrədib. Əsədin isə müəllimi ustadlar ustası Aşiq Ələsgər olub: “Dədə Ələsgərdən 10 ilə yaxın aşığılığın sirlərini əxz edən sənətkar ustadının ən çox güvəndiyi, sevdiyi şeyirdlərindən biri olub. Dədə Ələsgərin digər tanınmış şeyirdlərindən biri də 1919-cu ildə erməni daşnaklar tərəfindən kürəyinə odlu samovar bağlanaraq qətlə yetirilən Aşiq Nəcəf Daşkəndli idi. O dövrdə Aşiq Əsəd və Nəcəf Daşkəndlinin səs-sorağı Göyçəyə, Gəncəbasara və digər bölgələrə yayılmışdı.

1918-ci ildə Əsəd Rzayev erməni zabıt Selikovu güllə ilə öldürür. Bir müddət sonra bu işin üstü açılır. O, qardaşı Məhəmmədlə birgə həbs edilərək Kəvər həbsxanasına aparılır. Müsavat Partiyası Göyçə təşkilatının köməyi ilə həbsdən qaçırılır.

Bundan sonra qardaşlar özlərinin təhlükəsiz olmadıqlarını hiss etdiklərindən Göyçədən uzaqlaşır. Daşkəsəndə, Gəncədə, Qazaxda, ən son isə ata-baba yurdu – Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndində yurd salırlar. Aşiq Əsəd burada tanınmış şair-aşiq Mirzə Bayramovla birgə məşurlaşır. Onların sənəti dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli və Xalq şairi Səməd Vurğunun da diqqətini çəkir. Üzeyir bəy aşığıları dinləyir, onların ifalarından müxtəlif havaları yazıya alır. Hətta “Koroğlu” operasının bir sıra mətnlərinin yazıya alınmasında onların ifa etdiyi havalardan istifadə edir. Bakıda və Moskva şəhərlərində keçirilən bir çox tədbirlərə aşığıları dəvət edir”.

Öz sazını Aşiq Nabata bağışlayıb

Aşiq Əsədin yüksək səs imkanlarına malik olduğunu bildiren Məhərrəm Qasımlı deyir: “Məclislərin birində otuzluq lampanı qururlar. Aşiq Əsəd zilə qalxaraq şaqraq səslə “Koroğlu” havasını oxuyanda lampa sönür. Yəni sənətkar o dərəcədə qeyri-adi yüksək səsə malik imiş. Hətta deyilənə görə, onun 3 oktavaya qədər səsi olub.

1938-ci ildə Moskvada ilk dəfə Azərbaycan incəsənəti ongunlüyü keçirilir. Həmin dekadaya ölkəmizdən bir çox məşhur insan qatılır. Onların arasında Əsəd Rzayev də yer alır. Əsəd səhnəyə çıxan zaman vaxtilə Selikovun öldürülməsinə görə onu həbs etdirən erməni Anastas Mikoyanı (SSRİ Xalq Komissarları Soveti sədrinin müavini – red.) görür. Əsəd fikirləşir ki, Mikoyan mənim burada olduğumu bilsə, məni güllələyəcəklər. Üzeyir bəy Əsədə səhnəyə çıxıb oxumağını təklif edəndə o, vəziyyət barədə dahi bəstəkara məlumat verir. Özünün yerinə səhnəyə Aşiq Nabatin (Nabat Paşa qızı Cavadova; 1914–1973) çıxaraq “Osmanlı divanisi”ni oxumağı təklif edir. Üzeyir bəy Əsədə havanın adını dəyişdirməsini söyləyir. Əsəd “Osmanlı divanisi”ni “Meydan divanisi” adlandırır və bu havanın adı o zamandan belə tanınır. Beləliklə, Nabat səhnəyə çıxaraq divanini oxuyur. Bütün zal, o cümlədən Stalin bu ifaya heyran qalır. Stalin Nabatin ifasını ayaq üstə alqışlayır...

Əsədin məşhur bir sazı olub. O həmin sazı Nabata bağışlayaraq deyir ki, sən məni ölümdən xilas etdin. Aşiq Nabat ömrünün son gününə qədər o sazda ifa edib. Onu da deyim ki, Səməd Vurğun bu əhvalatdan sonra Aşiq Nabatı öz zəmanəti ilə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul edib. Aşiq Əsəd də bu qurumun üzvü olub”.

Aşiq Əsədin yubileyi necə qeyd olunacaq?

Ustad aşığın 150 illiyi ilə bağlı keçiriləcək layihələr haqqında məlumat verən həmsöhbətim qeyd etdi ki, bu ilin aprel ayında Azərbaycan Televiziyasının “Mədəniyyət” kanalında “Saz-söz axşamı” verilişinin Əsəd Rzayevə həsr olunmuş bölümü yayımlanıb. Qarşıdakı aylarda Tovuz rayonunda Aşiq Əsədin 150 illiyi

ilə bağlı tədbir keçiriləcək. Aşıqlar Birliyi də yubileyə bağlı tədbir təşkil edəcək.

AAB-nin sədri deyir ki, folklorşünas alim Vəli Xuluflu tərəfindən toplanılaraq 1927 və 1929-cu illərdə çap edilən “Koroğlu” dastanının 2 qolu Hüseyn Bozalqanlının, 13 qolu (əvvəlcə 4, sonra 9) isə Əsəd Rzayevin dilindən yazıya alınıb. Folklorşünas Hümət Əlizadə də “Koroğlu” dastanının bir neçə qolunu, xalq dastanlarından bir çoxunu Aşiq Əsədin dilindən qeyd alıb. Aşığın ilk şeirlər kitabı da onun yaxından köməkliyi sayəsində işıq üzü görüb. İkinci şeirlər kitabı isə çox sonralar, 1979-cu ildə çap olunub. Koroğlu havalarını heç kim Aşiq Əsəd qədr yaxşı oxumayıb.

AAB-nin fəaliyyətində nə kimi yeniliklər var?

Məhərrəm Qasımlı Aşıqlar Birliyinin cari fəaliyyəti haqqında da məlumat verdi, həyata keçirilən və nəzərdə tutulan layihələrdən danışdı. Vurğuladı ki, “Gənc aşığılar” layihəsində 30-a qədər gənc aşığın ifası yazıya alınıb: “Həmin aşığıları mərhələ-mərhələ efirə dəvət etdik. Qərbi Azərbaycandan olan aşığılar, o cümlədən gənc aşığıların ifaları hazırlanıb, avqustun sonlarında albom şəklində işıq üzü görəcək. Hazırda gənc aşığılara ayrıca istiqamət kimi dastanları öyrədirik. Bu aşığılardan bir neçəsi maraqlı dastan örnəkləri ortaya qoyur. Məsələn, Toğrul Ataxallının danışdığı “Yetim Aydın” dastanı efirə gedərək böyük rezonans doğurub. Gənc aşığılardan Mehman Tovuzlunun üzərində işlədiyi “Novruz və Qəndab”, Qəlbınur İbrahimlinin “Mirzə Bilal” dastanları payız aylarında efirə gedəcək. Bu, çox əhəmiyyətli bir layihədir. Bundan başqa, bu ilin may ayında “Aşiq dastanları” adlı üçcildlik antologiyanın I cildi çap olunub. II cild oktyabr ayında nəşrə göndəriləcək. III cild isə dekabrda nəşri planlaşdırılır”.

Bəs Orxan Paşa nə yazır?

Məlum olduğu kimi, Məhərrəm Qasımlı həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olur, “Orxan Paşa” imzası ilə şeirlər qələmə alır. İndiyədək şeirlərindən ibarət beş kitabı işıq üzü görüb. Kitabları ölkəmizlə yanaşı, Türkiyə, İran və Gürcüstanda da çap olunub. Sonuncu nəşr olunan şeir kitabı “Əllərini uzat mənə” adlanır. Kitabda müxtəlif mövzuda qələmə aldığı şeirlər, o cümlədən azad Şuşaya həsr etdiyi “Gəlmişəm, Şuşam, gəlmişəm” şeiri də yer alır:

*Dağit başından dumanı,
Gəlmişəm, Şuşa, gəlmişəm.
Qalmasın ahın-amanın,
Gəlmişəm, Şuşam, gəlmişəm...*

Müəllif bu şeiri Şuşada olarkən bir gecədə yazıb...

***

Avqustun 5-də Məhərrəm Qasımlının ad günüdür, 66 yaşı tamam olur. Görkəmli alimə cansağlığı, uzun ömür, elmi və bədii yaradıcılığında, ictimai fəaliyyətində uğurlar arzulayırıq.

Nurəddin Məmmədli